

סכין ההרכבות של אבא

באחד התאים בשולחן הכתיבה שלי מונחת סכין מתקפלת. ידיתה עשויה עץ כהה, שהוחלק כחלוק נחל בשנים רבות של חיכוך מתמיד בעור כף ידו של אבא. חריצים עמוקים חרצו את כף ידו הנוקשה והיבשה תמיד, שחורים מאדמה ומבטון, מעץ, משמן מכוונות ומשאר חומרים שמהם לש אבי את החיים שיצר מדי יום ביומו. השרירים בזרועו, שהניעו את כף היד הזו, היו בולטים ויפים, והכריעו בניגוד שבין נפשו המהוססת לבין מעשי ידיו הבוטחות.

הסכין הזו הייתה מונחת בתוך נדן העץ בכיס מכנסי העבודה של אבא או על שולחן העבודה שלו, בהישג יד. כל אימת שידי הושטה אליה היה אבא נרעד ועוצר אותי: "זו סכין חדה מאוד... תיזהר... אסור לגעת בה. אתה אפילו לא תרגיש אם תיחתך". זו סכין ההרכבות של אבא. בעזרתה חרץ את המקום המדויק בשתיל רך של עץ פרי אחד, והרכיב עליו ענף של עץ פרי אחר, שנחתך בדיוק במקום שבו יוכלו הפנה והרוכב להתאחות לאחר מכן. זו הדרך שבה החקלאים מגיעים לפירות טובים ומפותחים.

ההרכבות נעשו בסוף החורף. בצריף הפח המהביל בחומו בתחומי המשתלה בקיבוץ הכינו הרכבות של עצי פרי ההדר – כנה של חושש ועליה רוכבים של זנים שונים. פריו של החושש מר, אבל זן אחר למאכל שיורכב עליו ישאב ממנו את חוזקם של הגזע ושל שורשיו וישלב אותם עם תכונות הפרי הטובות של הרוכב. אבא ישב על כיסא נמוך, מצדו האחד שתי ערימות של כנות ורוכבים, ומצדו האחר ערימה אחת של מורכבים – עוברים של עצי פרי שיינטעו לאחר מכן ויהיו לפרדסים. במרכז הצריף הייתה אש קטנה שחיממה קופסת פח גדולה ובה חומר פלסטי לבן ומבעבע ששימש לחיבור בין הכנה לרוכב. החומר נדבק אל נקודת החיבור והגן עליה עד שיתאחו שני הזנים לשתיל אחד. כאשר באתי אחר הצהריים לאבא, לצריף, תחילה כפעוט ואחר כך כילד, הוא נהג לחייך אליי, להושיב אותי לידו ולתת לי לטבול את גדמי החלקים השונים בנוזל. זיכרון חומו הנעים של אותו החומר מרכז את כף ידי עד היום.

אבל בסכין מעולם לא נתן לי לגעת. זו הייתה מקופלת תמיד, והוא היה פותח אותה בחדרת קודש רק לצורך מעשה החיתוך הקודם להרכבה. סכין ההרכבות היא מן החפצים המועטים שהותיר אחריו. עשרות שנים לאחר מותו, היא עדיין שבה ומוצאת את דרכה לשולחן העבודה שלי.

הגולה היהודית נאלצה לעמוד במאות השנים האחרונות במבחנים היסטוריים קשים, ובמאות התשע עשרה והעשרים שוב לא עמד לה כוחה לשאת את משא ההיסטוריה היהודית. כך נולדה הציונות, שתחילתה במאמץ להכות שורש חדש בארץ האבות, ושיאה בהקמת מדינת ישראל. אבי אימץ את השקפת העולם הציונית כבר בתחילת שנות השלושים של המאה העשרים ועלה ארצה כשכבר התחשרו ענני הפורענות באירופה והסערה חישבה להתפרץ. כל משפחתו,

שנותרה מאחור, נספתה. הבית שבנה כאן עומד על תלו בזכות כוח, אבל בשל כוח זה דווקא, אין הוא יכול עוד להכיל אותנו, יושביו, בביטחון.

הגולה היהודית אינה מוגבלת לטריטוריה ספציפית; כל מקום שבו מתיישבים יהודים מחוץ לארץ ישראל הופך מניה וביה לגולה. הציונות, לעומתה, מעוגנת בפיסת קרקע שכבר רועדת תחתינו, כי אנו מורכבים עליה בדרך שגויה. גזע העץ הציוני שצמח בישראל בנוי לשאת יהודים בלבד ואינו יציב דיו כדי להחזיק את היהודים והפלסטינים גם יחד בתחומי המדינה. יש צורך בשינוי מהותי כדי שיוכל למלא את ייעודו זה, נחוצה לו יכולת להרכבה ולאיחוי כדי לשאת שני עמים במסגרת מדינית אחת. תכונה או יכולת זו היא האזרחות. הציונות שמוגשמת בארץ צמחה באירופה, במקביל לצמיחת מושג האזרחות שם, אך למרות זאת האזרחות במדינת ישראל היא המרכיב החסר בציונות. תהיינה לכך הסיבות שתהיינה – בין אם היא נשמטה מן הטקסטים המתהווים בראשית, תוך המאבק בין חילונים לדתיים בקונגרס הציוני בתחילת המאה העשרים, או עלתה באש הזוועות באירופה ובארצות ערב, או שנפלה מן הסיפון של אניות המעפילים לאחר השואה ושקעה במצולות – אך כיום זהו החסר – האזרחות השוויונית, שתהיה מכילה ותעניק תשתית מדינית וחברתית משותפת ופתוחה ליהודים ולפלסטינים גם יחד.

תכונה זו מצויה דווקא בין ענפי העץ היהודי שגדל במערב במאה וחמישים השנים האחרונות, בייחוד באמריקה. במעשה ההרכבה הדרוש, האזרחות היא התכונה המרכזית שהפנה הציונית תקבל מן הרוכב של הגולה. חוכמת המעשה שנצברה באלפיים שנה של חיים בקרב עמים אחרים, תוכל לחלחל מהגולה אל התקווה הציונית ולעגן אותה בקרקע המציאות, ובעיקר – להפוך אותה לתקווה לאומית שאינה מתעלמת עוד מן הפלסטינים החיים איתנו. המדינה שהקימה הציונות חייבת להכיל את האזרחים הפלסטינים כפי שהיא מכילה את אזרחיה היהודים. כדי לשאת את המשא הזה עליה לקבל ולספוג את האזרחות השוויונית.

אולי הגיע העת לשלוף את סכין ההרכבות של אבא, ובזהירות רבה, אך ביד בוטחת, לאתר את הנקודה המתאימה, לפתוח את הרקמה החיה בציונות, לפתוח לעומתה את הרקמות המתאימות בגלותיות ולהרכיבן זו על זו. פירות ההרכבה הזו יעניקו לנו את הציונות האזרחית.